

Wyrok z dnia 9 grudnia 2011 r., III CSK 106/11

Artykuł 10 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (jedn. tekst: Dz. U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687) nie stanowi podstawy powstania prawa do grobu.

Sędzia SN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Mirosław Bączyk

Sędzia SA Roman Dzięczek

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Krystyny C. przeciwko Gminie Miejskiej K. – Zarządowi Cmentarzy Komunalnych w K. o ustalenie prawa do grobu, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 9 grudnia 2011 r. skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 14 września 2010 r.

oddalił skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powódka Krystyna C. wystąpiła przeciwko Gminie Miejskiej K. – Zarządowi Cmentarzy Komunalnych w K. z powództwem o ustalenie jej prawa do dysponowania grobem czasowym ziemnym zlokalizowanym na Cmentarzu R. w K. Podała, że w grobie tym pochowana jest Małgorzata G., której syn Kazimierz życzył sobie, aby ona opiekowała się i dysponowała grobem. Powódka wskazała, że nie jest spokrewniona z rodziną G.

Sąd Okręgowy w Krakowie wyrokiem z dnia 22 kwietnia 2010 r. oddalił powództwo. Ustalił, że na Cmentarzu R. w K. zlokalizowany jest grób ziemny

czasowy, w którym pochowano Małgorzatę G. Opłatę prolongacyjną do dnia 14 czerwca 2010 r. wniesiono na nazwisko dysponenta grobu, syna zmarłej Kazimierza G. Powódka nie jest krewną ani powinowatą; nie знаła pochowanej w grobie Małgorzaty G. Kazimierz G. przed wyjazdem za granicę, gdzie zmarł, życzył sobie, aby powódka opiekowała się grobem. Powódka swoje prawo do dysponowania grobem wywiodła z faktu, że opiekowała się nim przez okres 30 lat; nosiła kwiaty, znicze, utrzymywała go w dobrym stanie.

Sąd Okręgowy wskazał, że uprawnienie do grobu ma charakter dobra osobistego, dodając, że zawiera ono także elementy o charakterze majątkowym. Odwołując się do art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687 – dalej: "ustawa"), podkreślił, że powódki nie łączył żaden stosunek pokrewieństwa lub powinowactwa z osobą pochowaną w grobie. Zwrócił uwagę, że powódka powinna wykazać interes prawny w ustaleniu prawa, a tymczasem oparła swoje żądanie wyłącznie na interesie ekonomicznym, wskazując, iż grób się jej należy, gdyż zajmowała się nim przez 30 lat.

Powódka wniosła w apelacji o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. W czasie rozprawy apelacyjnej zgłosiła wniosek o dopuszczenie dowodu z notatki z dnia 14 czerwca 2010 r. i pisma do Zarządu Cmentarzy Komunalnych oraz odpowiedzi na to pismo z dnia 29 czerwca 2010 r. Dowody te Sąd Apelacyjny przeprowadził i wyrokiem z dnia 14 września 2010 r. oddalił apelację, przyjmując za własne ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy.

Za nietrafny uznał zarzut naruszenia art. 233 § 1 w związku z art. 227 i w związku z art. 328 § 2 k.p.c., polegający na nieuwzględnieniu, zdaniem powódki, faktów wskazujących na istnienie po jej stronie interesu prawnego w pozytywnym ustaleniu prawa do dysponowania grobem. Wskazał, że Sąd pierwszej instancji wziął pod uwagę wszystkie podniesione przez skarżącą okoliczności, w tym także to, iż była jedyną osobą, która kultywowała pamięć Małgorzaty G. Uwzględnił również fakt, że Kazimierz G. w dokumencie określonym jako „pełnomocnictwo” stwierdził, iż po śmierci oddaje jej grób oraz że zostało ono potwierdzone przez jego

żonę Anielę G. Według oceny Sądu drugiej instancji, Sąd Okręgowy dokonał prawidłowej analizy tych dokumentów i wydał trafne orzeczenie. W związku z tym za nieuzasadniony uznał zarzut naruszenia art. 217 § 1 i 2 w związku z art. 227 k.p.c.

Sąd Apelacyjny podzielił także stanowisko Sądu pierwszej instancji, że interes powódki miał charakter interesu ekonomicznego, a nie prawnego. Wbrew stanowisku powódki wskazał, że art. 10 ust. 1 ustawy stanowi podstawę do przyjęcia, iż nie przysługuje jej prawo do spornego grobu. Prawo do pochowania zwłok ludzkich w świetle tego unormowania ma najbliższa pozostała rodzina osoby zmarłej, tj. pozostały małżonek, krewni zstępni, krewni wstępní, krewni boczni do czwartego stopnia pokrewieństwa i powinowaci w linii prostej do pierwszego stopnia. Podniósł, że przepis ten określa osoby, którym przysługuje prawo do pochowania zwłok i prawo do dysponowania zajęтым grobem. Powódka nie należy do kręgu osób objętych hipotezą tej normy, a zatem nie może wywodzić z tego uregulowania prawa do grobu, w którym pochowano Małgorzatę G. Z tego względu Sąd stwierdził, że po jej stronie brak interesu prawnego w ustaleniu prawa do tego grobu. Zdaniem Sądu drugiej instancji, nie można go skutecznie wywodzić z wieloletniego opiekowania się grobem i czynienia na ten cel nakładów, gdyż okoliczności te nie wywołują powstania uprawnienia. Poza tym wyraził zapatrywanie, że sam fakt, iż Kazimierz G. w dokumencie określonym jako „pełnomocnictwo” zawarł stwierdzenie, że po śmierci oddaje grób powódce, jak również opinie zawarte w piśmie Anieli G. skierowanym do powódki, nie stanowią wystarczającej podstawy do przyjęcia, że powódka ma uprawnienie do dysponowania tym grobem.

Uznał, że podobnie należy ocenić przedłożone przez powódkę w czasie rozprawy apelacyjnej dokumenty, tj. jej pismo dotyczące zgody na uregulowanie opłaty prolongacyjnej za grób i notatkę stwierdzającą, że nie przyjęto od powódki opłaty prolongacyjnej oraz pismo z dnia 29 czerwca 2010 r. informujące o osobach uprawnionych do wniesienia opłaty prolongacyjnej i warunkach, jakie muszą być spełnione przez powódkę, aby opłata prolongacyjna mogła być od niej przyjęta.

Sąd Apelacyjny uznał, że niezależnie od ewentualnego uprawnienia innych osób do dysponowania grobem, w którym pochowano Małgorzatę G., żaden z

zaprezentowanych przez powódkę dokumentów nie wskazywał na jej uprawnienie do tego grobu. Dodatkowo podkreślił, że co do zasady prawo do grobu ziemnego nie podlega przeniesieniu na inną osobę poza chwilą ponownego jego opłacania. W rezultacie uznał, że w sprawie nie doszło do naruszenia art. 189 k.p.c., a także do naruszenia art. 23 i 24 k.c., gdyż powódce niebędącej krewną ani powinowatą osób, którzy dysponują prawem do przedmiotowego grobu, nie przysługuje ochrona dobra osobistego w postaci prawa do tego grobu.

Wyrok Sądu Apelacyjnego został zaskarżony przez powódkę skargą kasacyjną, w której wniosła o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Skarga kasacyjna została oparta na zarzucie naruszenia art. 10 ustawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Roszczenie powódki o ustalenie, że przysługuje jej prawo do dysponowania grobem ziemnym, w którym pochowana jest Małgorzata G., należało rozważyć w kontekście okoliczności sprawy, tj. przede wszystkim, iż zostało skierowane przeciwko Gminie Miasta K. reprezentowanej przez Zarząd Cmentarzy Komunalnych, a nie przeciwko osobom niewątpliwie uprawnionym do tego grobu, tj. krewnym lub powinowatym Małgorzaty G., np. wnuczki lub prawnuczki. Innymi słowy, można było je rozumieć w ten sposób, że powódce wobec pozwanej służy prawo dysponowania spornym grobem z wyłączeniem nieuprawnionych osób trzecich (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 513/08, nie publ.).

Sądy *meriti* oddaliły powództwo przede wszystkim dlatego, że powódka nie wykazała interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. w żądanym ustaleniu. Brak interesu prawnego w sprawie o ustalenie istnienia stosunku prawnego lub prawa powoduje oddalenie powództwa, natomiast jego wystąpienie nie decyduje wprost o zasadności roszczenia, a jedynie warunkuje możliwość badania i ustalenia prawdziwości twierdzeń powoda, że dany stosunek prawny lub prawo istnieje (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, nie publ.).

Skarga kasacyjna może odnieść skutek, jeżeli naruszenie prawa materialnego pozostaje w bezpośrednim związku z wynikiem postępowania. Tymczasem

skarżąca nie wskazała jako naruszonego art. 189 k.p.c., a nawet w uzasadnieniu skargi kasacyjnej nie przedstawiła pogłębionego wyводу prawnego kwestionującego stanowisko Sądu Apelacyjnego o braku jej interesu prawnego. Trafność więc oddalenia powództwa z tego względu nie została przez powódkę w sposób wymagany przez Kodeks postępowania cywilnego zakwestionowana. Skarga kasacyjna jest środkiem sformalizowanym i powinna odnosić uzasadnienie zarzutów kasacyjnych do prawidłowo wskazanych – jako naruszone – unormowań prawnych (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 488/10, nie publ.).

Prawo do grobu ma dwojaki charakter – osobisty i majątkowy, przy czym elementom osobistym przypada rola wiodąca, bez względu na to, jaka jest wartość elementów majątkowych tego prawa i na czym one polegają. Kult pamięci zmarłego polega na przysługujących człowiekowi uprawnieniach wypływających ze sfery uczuć odnoszących się do osoby zmarłej, okazywania szacunku dla wspomnień i pamięci o niej, urządzenia pogrzebu oraz nagrobka i decydowania o jego wystroju, załatwiania spraw z zarządem cmentarza, ochronie przed naruszeniami, składania wieńców, palenia zniczy, decydowania lub współdecydowania o przeznaczeniu wolnych miejsc w grobie murowanym dla pochowania dalszych zmarłych itp. W tym wypadku, jak trafnie podniesiono w literaturze i judykaturze, chodzi o jedno dobro osobiste, tj. kult pamięci osoby zmarłej, choć może ono obejmować ochronę różnych uprawnień dotyczących pochowania osoby bliskiej i pamięci o niej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 1977 r., I CR 234/77, nie publ.). Przedmiotem ochrony prawnej jest prawo do sprawowania kultu osoby zmarłej, natomiast przesłanką tej ochrony jest naruszenie dobra osobistego podmiotu tego prawa.

Elementy osobiste prawa do grobu mają charakter przeważający i są związane z określoną osobą; jako prawa osobiste są niezbywalne i niedziedziczne. Prawo do grobu jest jednym z samoistnych praw majątkowych, co do którego nie ma zakazu ustawowego jego zbywalności ani wyłączenia z dziedziczenia tylko wtedy, gdy miejsce na cmentarzu zostało nabyte i grób został urządzony przez osobę pozostającą przy życiu i jest wolny, tj. nikt nie został w nim pochowany (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1994 r., III CZP 155/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 52). Jeżeli natomiast w grobie spoczywają już zwłoki określonej osoby

uprawnionej do pochowania, to na skutek pochówku następuje zdominowanie uprawnień niemajątkowych i w związku z czym dopuszczalność rozporządzenia prawem do grobu wygasa. Z tą chwilą nie jest już możliwe rozdzielanie uprawnień majątkowych od osobistych i z tego względu, jak trafnie podniesiono w literaturze, prawa majątkowe tracą swoją odrębność w tym sensie, że nie mogą być przedmiotem wyłącznego korzystania i rozporządzania ze strony dotychczasowego ich podmiotu, a to ze względu na prawa do grobu przysługujące pozostałym uprawnionym, których źródłem jest fakt powiązań rodzinnych z osobą pochowaną w grobie (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 września 1978 r., III CZP 56/78, OSNCP 1979, nr 4, poz. 68). Skoro więc w przedmiotowym grobie została pochowana Małgorzata G., jej syn nie mógł zbyć swego prawa do przedmiotowego grobu na rzecz powódki.

Pochowanie zwłok w grobie ziemnym zapewnia najbliższym członkom rodziny osoby zmarłej uprawnionej do pochówku, że przed upływem lat dwudziestu nie zostanie on użyty do ponownego pochowania (art. 7 ustawy). W celu zapobieżenia ponownemu użyciu grobu po upływie tego okresu każdy może zgłosić zastrzeżenie i uiścić opłatę, przewidzianą dla pochowania zwłok. W przypadku sporu o uprawnienie przedłużenia zakazu ponownego użycia grobu na dalsze dwadzieścia lat między osobą objętą hipotezą art. 10 ust. 1 ustawy a osobą niewymienioną w tym przepisie, pierwszeństwo ma ta pierwsza (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1986 r., IV CR 236/86, OSNCP 1987, nr 12, poz. 206). Osoba, która zgłasza zastrzeżenie i uiszcza opłatę od grobu ziemnego nie nabywa przez to dla siebie żadnego prawa, a ten komu prawo do grobu przysługuje nie traci go i nie podlega ono ograniczeniu.

Skutkiem upływu dwudziestoletniego terminu i braku zastrzeżenia oraz uiszczenia opłaty do grobu ziemnego jest wygaśnięcie uprawnienia do grobu ziemnego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 1977 r., III CZP 17/77, "Prawo i Życie" 1977, nr 21, s. 18). Trafnie jednak w literaturze i judykaturze podniesiono, że prawo do grobu ziemnego nie wygasa automatycznie z upływem 20 lat i także po tym terminie posiadający prawo do grobu może skutecznie zgłosić zastrzeżenie o przedłużeniu oraz uiścić opłatę. Prawo do grobu ziemnego w braku zastrzeżenia – po upływie 20-letniego terminu – wygasa dopiero wtedy, gdy zarząd cmentarza użył go do ponownego pochowania, tj. oddał miejsce komu innemu

nieposiadającemu wcześniej prawa do grobu w tym miejscu, celem pochowania tam zwłok innego „obcego” zmarłego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2010 r., I CSK 66/10, "Izba Cywilna" 2011, nr 10, s. 46).

Artykuł 10 ustawy ma to znaczenie, że określa osoby, którym przysługuje prawo do pochowania w grobie; nie stanowi jednak materialnoprawnego źródła powstania prawa do grobu i także z tego względu skarga kasacyjna, niewskazująca jako naruszonych art. 23 i 24 k.c., nie mogła przynieść efektu. Prawo do grobu przysługuje osobom najbliższym zmarłego; krąg tych osób nie ogranicza się do wskazanych w art. 10 ustawy, która – regulując chowanie i ekshumację zwłok – normuje je pod kątem porządku publicznego, nie zaś pod kątem ochrony dóbr osobistych osób dla zmarłego bliskich (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 1980 r., II CR 88/80, nie publ. i z dnia 23 maja 1975 r., II CR 193/75, OSPiKA 1977, nr 1, poz. 5). Z ustaleń wynika, że powódka jest osobą obcą w stosunku do Małgorzaty G. i nawet nie znała zmarłej, dlatego brak podstaw do uznania jej za osobę najbliższą zmarłej spoczywającej w spornym grobie ziemnym.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).